

Borbe na komunikacijama Gospić - Gračac

(decembar 1942)

Početkom decembra 1942. godine, kad se 1. partizanska NOU brigada Hrvatske reorganizira u 1. udarnu brigadu 6. udarne NOU divizije, ostavljajući Banijce i Kordunaše kod Kladuše, čini se da viši štabovi nisu imali jasne planove njene upotrebe. Zbog toga se - u nešto blažem obliku i bez dramatičnih situacija i žrtava - ponovilo ono što se događalo u koncentraciji bataljona uoči prvog postrojavanja brigade: novi dijelovi brigade, Prvi i Drugi bataljon Četvrtog ličkog odreda, bataljoni »Božidar Adžija« i »Matija Gubec« bili su poslani u sastav brigade na Kordun i trebalo je da prevale stotinak kilometara teških zimskih puteva, da bi, stigavši na cilj, saznali da se odmah kreće natrag, u Liku, gdje ih u sastavu njihove nove brigade očekuju novi zadaci. Vjerovatno je i 4. odred, odnosno štabovima bataljona »Božidar Adžija« i »Matija Gubec«, naređeno da se prikupe »oko Slunja, gdje će se izvršiti reorganizacija I brigade«, ³⁸⁴ kao što je to naređeno 1. brigadi kad je izvučena iz borbi između Dvora na Uni i Kostajnice. Bilo je neuporedivo razboritije zadržati 4. odred u Lici, da tu sačeka stare dijelove 1. brigade. Ali u ratu vrlo često ima malo onih koji troše čovjeka samo onoliko koliko je krajnje neophodno.

O danu uključenja »Božidara Adžije« i »Matije Gupca« u brigadu nema pouzdanog podatka. Imamo o tome samo sjećanja. Ondašnji zamjenik komesara »Matije Gupca«, a prethodno zamjenik komesara »Božidara Adžije«, Milan Pavičić pamti: oktobarsku revoluciju je 7. novembra bataljon »Matija Gubec« slavio s narodom u Kozjanu. Bila je to veličanstvena proslava. Pavičić se dobro sjeća i zбора i svoga govora, a također pamti kako je deset dana kasnije uslijedilo naređenje da krenu u sastav 1. udarne brigade: »Krenuli smo na marš preko Turjanskog, Babina Potoka, Poljanka i Rakovice za Slunj. Nije mi jasno zašto smo poslije jednodnevnog odmora u Slunju upućeni u Veljun. Na tom putu su nas bombardirali talijanski avioni. Iz Veljuna nas vraćaju u Slunj, i tu smo onda kod Slunja, ne u samom Slunju, uključeni u brigadu kao njen 4. bataljon. 'Božidar Adžija' je sav taj put prešao s nama. Nikakvog spektakularnog uključivanja u brigadu nije bilo. Uglavnom, svi smo se mi otrpje znali, i ranije smo vodili zajedničke borbe... « ³⁸⁵

U 1. brigadu je početkom decembra 1942. uključen kompletni 4. lički odred sa svim svojim komandnim i boračkim sastavom. Dužnost zamjenika komandanta 1. brigade povjerena je komandantu odreda Milanu Bobiću, sinu Talijanke iz Ravene i Srbina iz Mlake, koji su držali gostionicu na Studencima. U Liku je došao iz 2. proleterske. Rat ga je,

³⁸⁴ -Zb. NOR, V/10, 66.

³⁸⁵ Sjećanja Milana Pavičića, autorska zbirka.

naime, zatekao u Srbiji gdje se u julu 1941. uključio u ustanak. Neki su mu prigovarali da kod njega »pod partizanskom maskom kuca monarhističko srce kraljevskog oficira«³⁸⁶, ali on je - mada nije poricao mladenačku oduševljenost Karađorđevićima - od ustanka, iz akcije u akciju, dokazivao da mu je mjesto u narodnooslobodilačkom pokretu. Brat njegov, Vasilj, poginuo je pored Stojana Matića u borbi za Lapac 28. februara 1942. Tri godine kasnije, daleko od Like, u Baranji, kamo je otišao po naređenju Glavnog štaba, da bi se sklonio od stalnih optužbi, poginuo je i Milan Bobić kao komandant Osječke brigade.³⁸⁷ Komesar 4. ličkog odreda Srđan Brujić, po partijskom iskustvu i obrazovanju među prvim u Lici, bliski saradnik Rade Končara, po zadatku Partije je djelovao u lijevom krilu Samostalne demokratske stranke u kojoj je stvarao partijske ćelije, dobio je dužnost političkog komesara brigade.

Komesar divizije Rade Žigić je 22. decembra pisao da je od starog sastava štaba 1. brigade (Stevan Opsenica, Uroš Krunić, Vojko Hohštetter, Marko Čanković, Joco Njegomir, Bogdan Dukić, Nikola Božić i Vinco Luketa) »ostao samo komandant«. Međutim, u štabu su i dalje bili, osim komandanta, zamjenik komesara Čanković i štapski oficir Dukić, koji je do početka januara vršio dužnost operativnog oficira. Milan Bobić je vrlo kratko bio zamjenik komandanta brigade. Već u decembru je povučen u štab 6. divizije za operativnog oficira. Za zamjenika komandanta 1. brigade dolazi Rade Bubalo, o kojem će tri mjeseca kasnije, kad pogine, u listu »Lička divizija«, dvobroj 2-3, pisati da je bio »mlad, topao i vedar s ljudima, hladan i odlučan i u najtežim situacijama«, da je bio »skroman i hrabar« i da je »sa još nezacijeljenom ranom na glavi danonoćno na položajima«. Za intendanta brigade postavljen je Jovo Kokotović iz bataljona »Matija Gubec«. Za referenta saniteta poslan je zagrebački komunist, poznat iz velikog antikomunističkog procesa 1936. godine, student veterine Dinko Tomićić, dotad referent saniteta u bataljonu.

S novim štabom brigade pretpostavljeni su bili zadovoljni, barem s početka. Posebno je naglašavana dobra saradnja komandanta i komesara i komesara i njegovog zamjenika (»raniji komesar i zamjenik komesara nisu se uopće slagali između sebe, pa ni sa komandantom«). Dolaskom Srđana Brujića i Rade Bubala »stvari su krenule nabolje«.³⁸⁸

Izmjenama u štabu brigade prethodilo je uspostavljanje predstavništva CK KPJ u brigadi - politodjela, na što se CK KPJ odlučio poslije četrnaestnovembarskog pisma sekretara CK KPH, kad je Vlado Popović ustvrdio da zamjenici komesara, odnosno sekretari partijskih organizacija u brigadama, »u većini ne odgovaraju svojim zadaćama«, mada su »većinom dobri, odani, borbeni drugovi«. Stoga traži: »Vi nam u tome pogledu morate pomoći slanjem nekoliko dobrih partijskih aktivista. Naročito je to potrebno sada kada se pristupa formiranju divizija«.³⁸⁹ Nato je Politburo CK KPJ poslao grupu iskusnih partijaca za politodjele

386) j), Nina Rubčić, Ulomci zapisa i sjećanja siječanj-lipanj 1943, Historijski arhiv u Karlovcu, Zbornik 6, 472.

387) Zdravko B. Cvetković, Osječka NOU brigada, Beograd 1981, 159.

388) AVII, 795, 6-2.

389) Zb. NOR, IX/2, 287.

u hrvatskim brigadama, pri čemu je Tito - u pismu o tim drugovima - naglasio da je »prvobitna funkcija« politodjela »proširena i na rad po terenu gdje se kreće i logoruje brigada«. ³⁹⁰ Sve partizanske jedinice u Hrvatskoj su u ono vrijeme imale oko 1600 članova Partije. No, partijsko rukovodstvo Hrvatske je smatralo da »rad Partije u vojsci nije zadovoljavao«, odnosno da je posvuda vidljivo »nesnalaženje naših aktivista u pitanju organizacije partijskog rada u vojsci«, da je veliko »sektastvo u pogledu primanja novih boraca u redove naše Partije«, no da se - što je bio slučaj i s 1. brigadom - »pogrešan odnos Partije i vojnog rukovodstva, uklanjanje dosta uspješno preko partijskih savjetovanja brigadnih aktiva«. ³⁹¹

Politodjeli nisu uvedeni kao nadzor, nisu bili rukovodstvo rukovodstva, već »samo instruktori CK za rad po raznim sektorima«. I to je bio jedan od oblika djelovanja Partije, koja je - kako će to kasnije reći Nikica Pejnović - »kroz ceo tok rata obezbeđivala rukovodeće pozicije u oružanim snagama, stvarajući od njih sigurno revolucionarno sredstvo za postizanje revolucionarnih ciljeva«. I prije dolaska politodjela gotovo na svim komandnim položajima u 1. brigadi »nalazili su se članovi Komunističke partije, koji su svojom aktivnošću razvijali oružane snage i stvarali i realizovali našu novu i originalnu ratnu vještinu«. ³⁹²

Od deset drugova, koje je Aleksandar Ranković, s Titovim instrukcijama, poslao iz Bihaća u Slunj, CK KPH je za rad u politodjelu 1. brigade 6. divizije odredio Voju Šobajića (rukovodilac politodjela), Dimitrija Vrbicu Migu i Iliju Mugošu.

Politodjel se priključio štabu brigade 3. decembra u Slunju. Delegete CK KPJ u brigadi su primili srdačno, s mnogo povjerenja i drugarske pažnje. Tri tjedna poslije dolaska politodjela, komesar divizije će Centralnom komitetu pisati da taj politodjel »dosta dobro radi«. ³⁹³

Liječnika brigada još nije dobila, mada ih je krajem decembra 1942. bilo u Lici desetak puta više nego u vrijeme formiranja brigade. Nije u brigadi bilo ni školovanih medicinskih sestara, ali su za te poslove ubrzano na medicinskim kursevima obučavane brojne seoske djevojke. Divizijski referent saniteta bio je liječnik - dr Vladimir Jernejc. On piše kako je »po povratku ličkih brigada u Liku upoznao sanitetske kadrove« i odmah ustanovio »da je sanitet I brigade slab«. Doktor Jernejc je predložio da Dinko Tomićić organizira sanitet 1. brigade, a on je u Korenici organizirao kurs za 20 bolničarki. Oskudijevalo se i u sanitetskom materijalu i lijekovima. Nije bilo ni zavoja »dok nismo počeli dobivati iz radionice GŠ Hrvatske prve partizanske zavoje tkane i sterilizirane u Korenici«. ³⁹⁴

³⁹⁰> J. B. Tito, n.d. 12, 226.

³⁹¹> Zb. NOR, IX/2, 287.

³⁹² Nikica Pejnović, Determinante strategije oružane borbe u NOR, prilog za naučni skup Strategija upotrebe oružanih snaga u NOR, Beograd 1978.

³⁹³> AVII, 795, 6-2.

³⁹⁴ Dr. Vladimir Jernejc, Uspomene šefa saniteta 6. NOU divizije, Institut za vojnomedicinske naučne informacije i dokumentaciju - Arhiv sanitetske službe (IVMNID - ASS) 298H.

Komandni sastav po bataljonima je uoči prvih borbi brigade s novim bataljonima bio izmijenjen, i zbog gubitaka u slunjsko-dvorskim borbama i zbog kadrovske odliva:

- Prvi bataljon »Marko Orešković«: komandant Danilo Damjanović, zamjenik Jovo Prodanović, a od 3. januara Mane Pražić, komesar Ilija Radaković, zamjenik komesara Boško Šnajder Motorist (15. decembra je preuzeo dužnost komesara u »Božidar Adžiji«, pa je zamjenik komesara 1. bataljona postao dotadašnji komesar čete Jovo Marčetić iz ottričke komunističke porodice čuvenog Jove Vugonje); operativni oficir Perica Marić, obavještajni Arsenije Puača, a oficir u štabu Mile Štakić; omladinski rukovodilac (sekretar SKOJ-a) Nikola Buić Nikica; referent saniteta Kojo Marić.

- Drugi bataljon »Pekiša Vuksan«: komandant Ilija Palija, zamjenik komandanta Stevo Potkonjak Biće, politički komesar Simo Radaković Sem, zamjenik komesara Jovo Vujnović, pa (od kraja decembra) Miloš Grahovac Staljin; operativni oficir Janko Rajčević Cokić, obavještajni oficir Ferdo Toplak, omladinski rukovodilac Blaž Šaban, intendant Jovo Lemać, referent saniteta Maksim Uzelac.

- Treći bataljon »Božidar Adžija«: komandant DMITAR Zaklan, zamjenik komandanta (skraja decembra) Vlade Ciganović, politički komesar Dane Naprta, pa - od sredine decembra - Boško Šnajder Motorist; zamjenik komesara Antun Borić Tona (do sredine decembra), pa Petar Božičković, koji je ubrzo postavljen za obavještajnog oficira bataljona, a zamjenik komesara je postao Nikica Grković. Omladinski rukovodilac je bila Smilja Radmanović. Komandiri četa: Đuro Božičković Perićev, kojeg, kad ode u oficirsku školu u Donji Lapac, zamjenjuje Dane Mandić Obućina, te Dane Diklić i Petar Lolić; jedno vrijeme komandiri četa su bili Milan Končar i Marko M. Ljuština, do uključivanja bataljona u brigadu načelnik štaba 4. ličkog odreda. Komesari četa su bili u prvom razdoblju borbi »Božidar Adžije« u sastavu 1. brigade: Nikola Aleksić, Božo Pavičić, Pera Bobić, Danko Šiljković i Dane Rupčić, a kratko vrijeme dužnost komesara jedne čete je vršio i Bude Štetić. Bataljon je uoči ulaska u brigadu, 7. novembra, imao 162 borca, među njima 36 Hrvata i 1 Muslimana, 13 članova Partije i 28 »vanpartijskih komunista«.³⁹⁵⁾

- Četvrti bataljon »Matija Gubec«: poslije pogibije Mane Varičaka na dužnosti komandanta su se smenjivali Dane Radović, Rade Bubalo i Božo Mlinarić, da bi u vrijeme uključivanja bataljona u brigadu dužnost komandanta vršio Mane Pražić, 3. januara 1943. prekomandovan u 1. bataljon za zamjenika komandanta; zamjenik komandanta je od 3. januara Jovo Prodanović. Komesar bataljona je, poslije ranjavanja Slavka Pejaka, Dane Balenović, a potom Juka Kolak; u decembru i do 9. januara, kad za komesara dolazi Đuran Popović, kojeg krajem januara smjenjuje Jovo Grubišić, dužnost komesara je obavljao zamjenik komesara Milan Pavičić. Operativni oficir: Mile Štakić (do 15. decembra). Obavještajni oficir je bio Jovo Kokotović, a kad je on preuzeo dužnost intendanta brigade, sredinom decembra, u bataljonu ga je zamijenio Mile Javorina. Rukovodilac omladine: Tomo Tomljenović. Intendant: Mile Mileusnić Mićilo, pa Pavle Lulić. Referent saniteta: Sofija Radović. Ko-

»5) AVII, 1611, 23/25.

mandiri četa: Dane Cvijanović Đukelin (do 28. decembra, kad je ranjen), pa Petar Uzelac Zele, Đuro Radović Đuran, pa Mile Glumac (do kraja januara) i Nikola Dukić. Komesari četa: Ivan Smolčić, te Andrija Špoljarić; Mile Javorina Papica, pa Radica Popović i Joso Bronzović, te (u 3. četi) Bracija Hećimović. Bataljon je 7. novembra u štabu imao samo četiri popunjena mjesta; tada je u bataljonu bilo 190 boraca, među njima 53 Hrvata, 10 članova Partije i 9 »vanpartijskih komunista«.³⁹⁶

- Peti mitraljeski bataljon osnovan je u Klapavicama 15. decembra od mitraljeskih vodova, koji su do tada bili po bataljonima: prvi komandant je bio (desetak dana) Stevo Plečas Biće, a onda Jovo Bursać; zamjenik komandanta je bio Branko Vitas, komesar Dane Naprta, a zamjenik komesara Antun Borić (do 29. januara, kad dolazi Jovo Čopić). Intendant je bio Milan Dragišić, a kad je poginuo, februara 1943, dok je prikupljao hranu u dolini Une, zamijenio ga je Milan Lužajić. Komandiri četa: Mile Javorina Barabica, Branko Vukelić Bato (zamjenjivala ga je do 10. januara Milka Koruga), Ivan Milković (gine 28. januara, pa ga zamjenjuje Andrija Prijić). Komesari četa: Simo Baškot Simo, Pera Bobić i Pero Rađenović, a kad on preuzme dužnost komesara čete za vezu, zamijenit će ga Milan Cvjetićanin. Taj je bataljon imao oko 60 boraca naoružanih sa 9 mitraljeza (5 bređa, 3 fiata, 1 švarcloze) 6 minobacača 81 mm, 6 minobacača 40 mm.

Kad se bataljoni 1. brigade vraćaju s Korduna, prvog tjedna u decembru, rukovodstva narodnooslobodilačkog pokreta u Lici obavljaju završne pripreme prvih izbora za narodnooslobodilačke odbore. Još prije dolaska brigada u Liku, jedinice su obišli izaslanici kotarskih komiteta Partije, da bi »u vojsci izvršili pripreme za izbore«. Odluka o tome je donesena na plenumu Okružnog komiteta KPH za Liku onoga dana kad je 1. brigadi naređeno da iz Veljuna krene prema Dvoru na Uni; tada je riješeno »da se izbori za NOO izvrše najdalje do 10. XII« i ponovljena je prethodno donesena odluka »da u brigade, bolnice, ambulate i vojne jedinice kotarski komiteti odmah pošalju svoje delegate koji će pripremiti i izvršiti izbore«.³⁹⁷ Okružni komitet je u instruktivnom pismu od 21. novembra savjetovao kotarskim komitetima Partije da uznastoje »da se među kandidatima nalaze i naši drugovi rukovodioci u vojsci, komandiri, komandanti, politkomi, itd., koje treba birati bez obzira na to što neće moći redovno prisustvovati sastancima NOO«.³⁹⁸

»Delegati koji će pripremiti i izvršiti izbore« u jedinicama formiranim od boraca iz ličkih kotareva upućeni su u brigade najkasnije 24. novembra. To se vidi iz izvještaja prvog partijskog rukovodioca 1. brigade Milana Uzelca Brice, koji je - sad kao član Okružnog komiteta KPH za Liku - pisao iz Korenice 24. novembra da su »u brigade poslani drugovi« zaduženi »za pripreme izbora« i da će, sudeći po već učinjenom, »posao obaviti na vrijeme«.³⁹⁹

U prvom decembarskom izvještaju, štab Ličkog odreda je pisao kako je »dolaskom naših brigada narod oduševljen«, a Okružni komitet

³⁹⁸ AIRPH, KP-230/68 i 230/45.

³⁹⁸ Isto, 230/55.

³⁹⁹ Isto, 230/57.

SKOJ-a je od skojevaca zatražio da »treba preko Saveza mlade generacije izići u susret našoj NOV«, da borce treba »smjestiti u bolje kuće i tople sobe i krevete«, odnosno da im treba »dati čisti veš, da se preobuku, a onaj njihov prošuriti, oprati, istrebiti od ušiju«. Također je savjetovano da »recitatorski korovi i diletantske grupe sa terena zajedno sa pjevačkim korovima i diletantskim grupama iz vojske« organiziraju zajedničke priredbe, a skojevci da održe zajedničke sastanke. Osim toga, u tom instruktivnom pismu OK SKOJ-a za Liku je rečeno da »boravak brigade u ovim kotarevima, općinama, selima i zaseocima treba da se osjeti kao snažna manifestacija«, odnosno kao izraz i volja i borbenog jedinstva između srpske i hrvatske, muške i ženske omladine.⁴⁰⁰

Prvu borbu poslije vraćanja u Liku 1. brigada, odnosno bataljoni »Pekiša Vuksan« i »Božidar Adžija«, stari Drugi i novi Treći bataljon 1. brigade, vodili su protiv ustaške kolone, koja je pokušala da se nezamjetno izvuče iz Udbine i prokrade u Lovinac i Medak, prema željezničkoj pruzi, gdje su je očekivale ustaško-domobranske jedinice i dijelovi dviju talijanskih divizija. Iz Udbine su se povlačile iste one jedinice koje su u augustu odoljele ponavljanim napadima 2. ličke brigade. Pod komandom zloglasnog Venture Baljka, jednog od najstarijih ustaša po stažu u ustašluku, učesnika bombaške terorističke akcije u Brušanima 1932. godine. Ustaše su iz Udbine povremeno vršile ispade i napadale okolna sela, čim bi primijetili da u udbinskoj okolini nema partizanskih jedinica. Najstrašnji zločinački ispadi udbinske ustaške posade izvršeni su 28. septembra (»od 4 do 14 sati izvršena je akcija čišćenja prostora sela Jošane, 5 - 8 kilometara sjeverno i sjeveroistočno od Udbine«)⁴⁰¹ i 2. decembra. Zločin u Jošanu, kao što se vidi iz ustaškog izvještaja »glavnom stanu poglavnika« od 2. oktobra 1942. godine, izvršen je »pod zapovjedništvom ustaškog satnika Baijak Venture iznenadnom akcijom sa visova sjeveroistočno od s. Jošana... Ubijeno oko 100 partizana zatečenih u s. Jošane... Sve kuće i zgrade u s. Jošane spaljene su, kao i crkva koja je bila dobro utvrđena protiv napada iz zraka i udešena za promidžbene svrhe sa pozornicom iznad koje je bio nadpis: 'Živio drug Staljin'... «⁴⁰²

Podatak o »100 partizana zatečenih u s. Jošane« je netačan; partizana nije bilo. Iz spiska ubijenih u Jošanu 28. septembra 1942. vidi se da je zaklano, plotunima izrešetano ili u kućama spaljeno djece mlađe od deset godina stotinu i jedanaest.⁴⁰³

O drugom velikom zločinu udbinskih ustaša sačuvan je izvještaj štaba Ličkog odreda:

»Prilikom ustaškog napada 2. XII, vod (Udbinske partizanske čete) koji je bio u Visuću opazio je pokret ustaša, te opalio tri metka, koji su ugovoreni znaci za uzbunu. . . Ustaše su se pritajile., probili su se iznad sela, te zašli iz strana, te kad su zapalili kuću najgornju u selu onda se otvorila vatra sa svih strana, tako da se vod naših snaga koji

⁴⁰⁰> Isto, SKOJ-23/2561.

⁴⁰¹> Zb. NOR, V/32, 476.

⁴⁰²> Isto, 668.

⁴⁰³) Kotar Korenica i Kotar Udbina u NOR i socijalističkoj izgradnji, Karlovac 1979, 1098-1105.

je bio u Visuću našao opkoljen... Ovom prilikom ustaše su zapalile 45 kuća, 53 štale. Stradalo je 85 žena i djece kao i staraca... Narod u selima koja su blizu Udbine ustrašen je i boji se, pojedina sela računaju sad je red na nas... ⁽⁴⁰⁴⁾

Otud podatak u spomenutom izvještaju Ličkog partizanskog odreda:

»Dolaskom naših brigada narod je oduševljen, misleći da će se vršiti obračun sa Udbinom«.

Talijani su, u iščekivanju da se i sve njihove trupe povuku iz Like, prihvatili prijedlog domobransko-ustaške komande da pomognu u izvlačenju ustaša iz Udbine. Odluka o povlačenju je donesena 25. novembra, ali će organizacija bijega potrajati gotovo tri tjedna. Udbinu su nadzirale samo manje stražarske grupe Udbinske partizanske čete, što će omogućiti ustaškom satniku Josipu Baljku Venturi da u magleno predjutro 14. decembra izvede iz Udbine 416 ustaša i 940 djelomično naoružanih civila i da se s tom dugom kolonom zaputi prema ustaško-talijanskim jedinicama, koje su, po utanačenom planu, čekale na istočnim prilazima Lovincu i Raduču. Kad je ta kolona od hiljadu i po ljudi (osim 416 ustaša bilo je »mobilizirano i naoružano sve stanovništvo sposobno za borbu«)⁴⁰⁵ izbila pred kurjački zaselak Baste, na nju su zapucale - tako barem kasnije piše štab divizije - razrijeđene straže Udbinske čete 4. bataljona Ličkog odreda. No, ako je suditi po reagiranju 4. bataljona »Matija Gubec«, koji je bio na maršu od Komića prema Poljicu, tri-četiri kilometra istočnije od Komića, nije se od Basta između 4 i 5 sati 14. decembra čula nikakva pucnjava. Jedan od vodnika u »Matiji Gupcu«, Stevo Kokotović, tvrdi da nije bilo nikakve intervencije lokalnih, seoskih straža.

No, bilo zbog toga što je netko na ustašku kolonu zapucao od kurjačkih Basta ili s Ljeskovca, ili zbog toga što su ustaški komandanti strahovali da kolonu uvedu u uski klanac Tušice prema Ploči, kolona je skrenula u smjeru juga, prema Komiću, da bi se prema Lovincu probijala kroz usjek Čatrnju, između Komače i Malog Romića, u nadi da će je u tom rajonu sačekati talijansko-ustaške jedinice.

Ako se ne računa na mogući, usputni, sporadični manje-više nedjelotvorni pritisak čojlučko-mutiličkih seoskih straža, onda je s udbinskom ustaškom kolonom prva u borbu ušla 2. četa bataljona »Pekiša Vuksan« (komandir Đurika Potkonjak, komesar Gojko Milekić). Ta četa je upravo uoči dolaska ustaša u Komić krenula iz Komića preko Poljica prema Klapavicama i Paklariću za 4. bataljonom »Matija Gubec«.

Na prve hicc ispaljene kod Komića, štab 2. brigade je u taj rajon uputio 2. i 4. bataljon, zatečen u Paklariću. Istovremeno su i dva bataljona 2. brigade hitala u rajon Korita, preko 1130 metara visoke Mirkače. Ilija Palija je čete »Pekiše Vuksana«, maglom zagrnete, lukavo »privukao neprijatelju i stjerao neprijatelja s položaja Mirkače preko Poljane i Čatrnje«. Pružajući grčevit otpor, ustaše su zaposjele 969 metara visoku Okruglu, nad južnim izlazom iz Čatrnje i 1007 metara visoki Kopjuv. Štab korpusa će biti obaviješten da se bataljon »Pekiša Vuksan« tu borio više sati, odnosno da je »poslije višečasovne borbe ovoga

•K*) Zb. NOR, V/10, 66.

⁴⁰⁵ Isto, V/32, 477.

bataljona prispio još jedan bataljon oko 12 časova na produženje desnog krila« 2. bataljona 1. brigade. Radi se o 4. bataljonu 1. brigade, koji je »krenuo sjevernim padinama kote Mirkača i napao neprijateljsku komoru, koja je svojim zadnjim dijelom izlazila iz Komića«. Dijelom snaga, »Matija Gubec« je »prispio na jugoistočni dio sela Komić braneći selo od paljevine i protjeraavajući ustaške bande«.

Uz sve zalaganje dvaju bataljona 1. brigade i dvaju bataljona 2. brigade, koji su u borbu ušli nešto kasnije, rezultati nisu bili naročiti, jer nije bilo jedinstvene komande i nije bilo veza između bataljona U izvještaju štaba korpusa ima čak podatak da je bataljonu »Matija Gubec« u rane popodnevne sate neočekivano »došao s leđa neprijatelj preko kota iz Lovinca, te se bataljon povukao u defanzivu«, ⁴⁰⁶

Tako su udbinske ustaše umakle ne plativši dug, ne barem ovoga puta, za počinjene zločine. Čak su i njihovi gubici bili mali; iz talijanskih dokumenata vidi se da je poginulo 9 ustaša (među njima i jedan satnik); imali su 14 ranjenih i »nekoliko nestalih«. ⁴⁰⁷

Prema podacima štaba 1. hrvatskog korpusa, »zarobljen je jedan neprijateljski vojnik, dok su gubici kod neprijatelja nepoznati«. ⁴⁰⁸ Prva brigada nije imala gubitaka. Iz 2. brigade dva borca su poginula, a 10 ih je ranjeno.

Povlačenje ustaša iz Udbine i sve učestaliji prebjeci i četnika i domobrana u partizanske redove, pojačavaju prethodno izražene nade Glavnog štaba, kao i štaba 1. hrvatskog korpusa, da će se neprijatelj, prvenstveno talijanski okupator, pomjeriti s položaja na graničnim linijama Bihačke republike. Na to su upućivali i brojni obavještajni podaci. Otud naređenja u kojima se najčešće navodi element »u slučaju da Talijani napuste«, ili »da iskoristi situaciju kod eventualne evakuacije«. Brigadama Šeste divizije je naređeno »da rušenjem pruge«, ali i ne samo rušenjem pruge, ometaju »odlazak Talijana«. ⁴⁰⁹

Decembra 1942. godine Talijani u Lici imaju jedinice triju divizija: 121. puk divizije »Maserati« je na sjeveru Like, divizija »Re« je u rajonima Otočca, Gospića i Brinja, a 151. puk divizije »Sassari« je u većim ili manjim garnizonima uz željezničku prugu od Lovinca prema Kninu. ⁴¹⁰ Od novembra štab 2. talijanske armije planira povlačenje tih jedinica na uži jadranski pojas, sve više zabrinut situacijom na afričkoj obali Mediterana, gdje su savezničke armije konačno, kao i sovjetske kod Staljingrada, preuzele inicijativu. Pripreme za povlačenje jedinica 5. i 18. armijskog korpusa u Dalmaciju i Hrvatsko primorje otegnut će se više tjedana... Očekivano povlačenje Talijana diktira i planove sa 6. divizijom, odnosno planove štaba 6. divizije. U štabu korpusa su isplanirali da će »VI divizija, čiji su borci vrlo umorni i kojima je potreban odmor, usmjeriti svoju aktivnost protiv četničkih bandi u Lici«, odnosno da će »u slučaju da Talijani napuste Gračac, izvršiti napad na samo mjesto«. ⁴¹¹ To je od 6. divizije očekivao i Glavni štab. Komandant Ivan

^ AVII, 58, 7-1/104.

«7) zb. NOR, XIII/2, 946.

Isto, V/10, 232.

•W) Isto, 84.

⁴¹⁰) Isto, XIII/2, 836.

"") Isto, IX/2, 382.

Rukavina i politički komesar Vladimir Bakarić su 8. decembra Vrhovnom štabu javili da su Prva i Treća brigada 6. divizije, »osim jednog bataljona (3. brigade), koji se nalazi na sektoru Grahova, oko Gračaca, sa zadatkom da iskoriste situaciju kod evakuacije Talijana iz Gračaca i da sprečavaju evakuaciju i nanose neprijatelju gubitke«, a 2. brigada da je »oko Gospića, sa zadatkom da rušenjem pruge ometa odlazak Talijana i da im nanosi gubitke, te da iskoristi situaciju kod eventualne evakuacije«. ⁴¹²¹ Štab 6. divizije, pripremajući se da ostvari planove viših štabova, očekuje da će do kraja decembra ovladati željezničkom prugom Gračac - Gospić.

Lička željeznička pruga je Talijanima bila važna i u slučaju povlačenja iz Like. Ali, malo je kod njih nade da će ustaše i četnici držati prugu u saobraćaju, mada komandant 2. talijanske armije general Mario Roatta u jednoj naredbodavnoj instrukciji komandama 5. i 18. armijskog korpusa kaže »da ne treba isključivati mogućnost za daljnje funkcioniranje pruge i poslije 28. decembra«, to jest poslije povlačenja talijanskih snaga iz Like, jer je viša komanda Slovenija - Dalmacija, tzv. Superslode, komanda 2. talijanske armije, predviđala - pothranjujući ambicije svog glavnog komandanta generala Roatte - »da se može osigurati funkcioniranje ove pruge od Ogulina do Lovinca pomoću hrvatskih (ustaško-domobranskih) trupa i ličkih formacija MVAC«. U isto vrijeme general Roatta je od komandanta 18. armijskog korpusa zatražio »da ispita mogućnost obezbjeđenja« pruge od Lovinca preko Gračaca do Knina »pomoću formacija MVAC koje su mu na raspolaganju«. ⁴¹³¹

Komandant Gračačkog garnizona (dva bataljona 151. pješadijskog puka divizije »Sassari«, četa minobacača 81, prateći bataljon i četnici, to jest talijanski MVAC »dobrovoljačka antikomunistička milicija«) pukovnik Zanotti u proglasu Gračanima 3. je decembra najavio povlačenje Talijana iz Gračaca i iz Like. U očekivanju da svu vlast u Gračacu preuzmu četnici, ono malo ustaša s kotarskom upravom povlači se u obližnje selo Guduru. Ali, u decembru 1942. godine talijanski planovi gračačkim četnicima ne odgovaraju: boje se. Oko 250 četnika je prvih dana decembra nestalo iz Gračaca. Kad u januaru 1943. godine u Gračac dođu četnici Petra Bačovića iz Hercegovine, Bačovićevi »komandanti bataljona i komandiri četa« su pisali: »Kada je bila evakuacija Italijanske vojske iz Gračaca (u decembru) oficiri su prvi pobjegli sa svojim stvarima u Knin. Odmah poslije toga nastalo je rasulo«. ⁴¹⁴¹ Među vojvodama za gračačke četnike je kazano da su »nepouzđani partizanski petokolonaši« i da su »sami ubili nekoliko svojih oficira«, vjerovatno prije nego što ih je »oko 200 s oružjem - od 2. do 13 XII prešlo k nama« ⁴¹⁵¹ (podatak iz izvještaja Glavnog štaba Hrvatske). Četnici koji su tada pobjegli uključeni su u jedinice Ličkog partizanskog odreda. Da bi zaustavili osipanje dijelova »Kraljeve vojske u otadžbini«, odnosno talijanske MVAC, pop Momčilo Đujić i drugi četnički komandanti šalju iz Dalma-

⁴¹²> isto, V/10, 84.

⁴¹³> Isto, 477.

⁴¹⁴¹ Isto, XIV/2, 80.

^{4,5}> Isto, V/10, 211.

lijani i četnici: oko 150 Talijana i tridesetak četnika. Raduč, Lovinac, Smokrič i Ričice, željezničke stanice i mjesta »bila su dobro fortifikacijski utvrđena sa sviju strana. Izrađeni su streljački zakloni za stojeći stav punog profila, ograđeni pojasom bodljikave žice, a na prilaznim putevima nalazili su se bunker, izrađeni od betona«. U divizijskoj »relaciji borbe za Lovinac« kaže se da je »naročito dobro bila utvrđena željeznička stanica Raduč« i da je bila »snabdjevena velikim brojem automatskih oruđa«. ⁴²⁵⁾ Raduč je napadala 1. brigada, kojoj je naređeno:

»Sa pridodatim Gospićkim bataljonom iz Odreda, protukolskim topom, protukolskim mitraljezom i poljskim topom 75 mm i minerskim vodom izvršite napad na željezničku stanicu Raduč, bunker kod mosta zapadno od željezničke stanice Raduč kod sela Drenovac, porušiti cestu kod Rastika kota 630 kao i mostove na cesti ispred te kote. Porušiti željezničku prugu ispred sela Kruškovca, također prugu i minirati. Postaviti osiguranje prema Metku na Rastiku kota 630, Bogunici kota 706 i 592, Kruškovac kota 622, kota 591 i nasloniti se desnim krilom na rijeku Kruškovac«. ⁴²⁶⁾

Napad je na svim sektorima trebalo da počne na katolički Božić, 25. decembra, u 17 sati. Računalo se da je to najpovoljnije vrijeme za napad: poslije bogatog božićnog ručka i pića, pažnja branilaca je bila na najnižoj razini.

Uoči napada, 1. brigada se prikupila u Ploči odakle je poljskim putem 7 kilometara do željezničke stanice Raduč, a od stanice do sela Raduča - 3 kilometra. U brigadnoj relaciji kaže se da se željeznička stanica Raduč nalazi »na sredokračić između željezničke stanice Medak i stanice Lovinac« (do stanice Lovinac 6 kilometara, a do Metka 8 kilometara) i da je »prilaz uporištu težak«: »samo zemljište predstavljalo je ravnicu sa vrlo malo kulture«, što je »išlo neprijatelju u prilog«. ⁴²⁷⁾ To je golet, visoravan, 600 metara nadmorske visine, s ogromnom kamenom gromadom visine 852 metara, na po puta od pruge do Ploče. To je Zir. Nešto istočnije od Žira, nad Pločom s juga su brda Kik (772) i Debeljak (822). I ta brda, kao i sva ona visoravan između njih i željezničke pruge, gola su, spržena i pusta. Sva ona radučka šestometarska visoravan je štura i ljuta, kao što i ime kaže za čuku kod stanice Raduč - Ljuta glava (647).

Četnici su u Raduču i prije decembarskih borbi napadani i tučeni, a u Lovincu i u Ričicama borbe do 25. decembra 1942. godine nisu vođene, samo je 2. brigada napadala Guduru, gdje se početkom decembra bila sklonila ustaška posada iz Gračaca, kad su Talijani počeli predavati vlast gračackim četnicima. Raduč je selo sa srpskim stanovništvom, a Lovinac, Gudura i Ričice su (uglavnom) hrvatska sela. U Smokriću je do rata bilo i Hrvata i Srba. Prije rata u tim mjestima nema partijske organizacije, mada je bilo uvjeta; još dvadesetih godina većina glasača nekih od tih sela izjašnjavala se za listu Komunističke partije Jugoslavije. A ustaštvo je imalo kasnije, kasnih tridesetih godina, sve snažniji utjecaj. Iz tog je kraja i jedan od Pavelićevih doglavnika, Mile Budak, u Svetom Roku poznatiji kao Milkan babe Kike, onaj koji je u aprilu

«') AVII, 799, 10-1/1.

«« Zb. NOR, V/10, 286.

⁴²⁷⁾ AVII, 799, 11-2/1.

1941. izbacio krilaticu »Srbi, psine, preko Drine!«. Budući da nije bilo partijske organizacije, narodnooslobodilački pokret je teško iznalazio kanale ilegale i sporo je širio svoj utjecaj. Ipak, do kraja 1942. godine tajni kanali su uspostavljeni, narodnooslobodilački pokret ima svoje pri-tajene punktove, a osnovani su i »inicijativni NOO«, kakvi su u ono vri-jeme djelovali, gdje je bilo prilika, na neoslobođenom teritoriju. Raspo-loženje lovinačke omladine dade se nazrijeti po postupcima ustaša, koji su, da bi suzbili »zarazu boljševizma«, nasred Lovinca, objesili četiri mlade Hrvatice - tri sestre partizana Pajine Nekića, Mandu, Mariju i Jo-sipu, i dvadesetogodišnju Mariju Krpan. Kotarski komitet KPH za Gra-čac u više navrata je u jesen 1942. godine izvještavao o sve boljim ve-zama s lovinačkom ilegalom. »Preko nekih drugarica držane su povre-mene veze sa hrvatskim selima«, zapravo sa ženama tih sela. »Preko njih smo saznali«, javljao je KK KPH za Gračac prije napada 6. divizije na Lovinac, »da je tamo jak teror i veliko ekonomsko izrabljivanje«. Više zbog daljnjeg razgoijevanja narodnooslobodilačkog pokreta u ovim selima između Velebita i Resnika nego zbog razaranja okupatorsko-kvis-linškog saobraćaja, mada je i to bilo značajno, bile su važne decembar-ske borbe duž komunikacija Medak - Gračac.

Borbe su počele po planu, tačno u 17 sati 25. decembra.

»Pekiša Vuksan« je zaposjeo položaje kod Kruškovca, par kilome-tara zapadno od željezničke stanice Raduč. Rastjerao je neprijatelja s okolnih čuka i rasporedio se prema Metku tako da može - ustreba li, a ustrebat će - odbiti napade od Metka. Između Raduča i »Pekiše Vuk-sana«, »Božidar Adžija«: »imao je da posedne samu prugu i dio zemljiš-ta zapadno od iste sa zadatkom da napadne neprijatelja u pravcu bun-dera na pruzi i zauzme iste kako bi time stvorio povoljnu situaciju za napad na samu stanicu«. Bataljon »Matija Gubec« zaposjeo je kote 706, 592 i 601 jugozapadno od stanice Raduč, »sa zadatkom da po svaku ci-jenu spriječi odstupanje neprijatelja u tome pravcu«. Talijane i četnike u željezničkoj stanici Raduč napadao je »Marko Orešković Krtija«, za kojeg je - ne baš mnogo uvjerljivo - komesar divizije Rade Žigić tri dana prije borbe za Raduč pisao kako je »popustio u svojoj borbenosti, tako da se danas stvarno ne može smatrati najboljim bataljonom«.

Prva je brigada u bitku ušla s mnogo volje, visokog morala. Pre-thodno je u brigadi »održano 18 četnih i bataljonskih sastanaka na ko-jima je govoreno protiv pljačke, proučavan razni materijal, (provedena) kritika i samokritika, što je naročito pokazalo dobrih rezultata«. Da bi se bataljoni što više saživili, da bi brigada bila jedinstvena cjelina, »na inicijativu komesara bataljoni su organizirali delegacije koje čine posje-te jednih drugima«. Više od međusobnih posjeta »za razvijanje druže-ljivosti između boraca« značit će ispreplitanje i uzajamnost iskazana u zajedničkim borbama od 25. do 30. decembra 1942. godine.

Sadejstvo bataljona u napadu na utvrđenu željezničku stanicu Ra-duč i na prugu od Raduča prema Metku bilo je vrlo uspješno. Značajan ulog u tome uspjehu imala je četa za vezu. Komandir te čete bio je Živ-ko Vukmanović, a komesar - jedan od prvih Dalmatinaca koji su došli među ličke partizane, podoficir iz komunističke porodice, borcima mio

po prostodušnosti i hrabrošći, ali i po umijeću da svaku stvar postavi na pravo mjesto - Božidar Jokić. Njihovi zamjenici su bili Jovo Adžić i Božo Tomljenović, a vodnici i delegati vodova Miloš Dautović, Miloš Počuća, Branko Brakus, Miloš Vujnović Laso, Milan Trešnjic i Damjan Zorić. U vrijeme borbi oko Raduča četa za vezu je prvi put uspostavila prilično savremen sistem telefonskih linijsko-kablovskih veza za koje će, u ocjenama nadređenih štabova, biti kazano da su izvanredno funkcionirale, iako je materijal, prethodno zarobljen, bio istrošen. Vezisti su imali oko 3 kilometra poljskog telefonskog kabla, 3 poljska telefona, nekoliko barjačica i Gerz-aparat za signalizaciju. Računalo se s mogućnošću da telefonske veze zataje, pa je naređeno da treba »organizirati i re-lejno-signalne stanice«.^{429*}

Prva brigada nije iznenadila neprijatelja i nije ga zatekla, kao što će se to desiti na nekim drugim sektorima, u božićnoj opuštenosti. Prve večeri napada uspješne su bile samo radne grupe, koje su - pod zaštitom dijelova 1. brigade - razorile 1600 metara željezničke pruge i srušile most dug 12 metara.

Prvi bataljon, koji je dobio najteži zadatak, potpomognut topom 75 mm prateće čete 6. divizije, uzaludno je napadao na utvrđene bunkere oko željezničke stanice Raduč. Top je malo pomogao »zbog nemanja tablica za gađanje i nišanskih sprava, kao i mina novije izrade«.⁴³⁰⁾ Neuporedivo je ubitačnija bila talijanska artiljerija, koja je uveče 25. decembra tukla iz radučke stanice, a sutradan i od Metka. Pred bunkerima je poginulo 6 krontijaša, među njima zamjenik komandira 3. čete Branko Pilipović i politički delegat voda u 1. četi Đoko Zorić Mali.

Napadi su obnavljani, s različitom žestinom, i u noći 25. i 26. decembra i tokom dana 26. decembra. Oko 16 sati 26. decembra u 1. četu je došao komesar bataljona, Ilija Radaković. »Ilija je obično uvijek među borcima. Sokoli ih« - sjeća se komandant bataljona Danilo Damjanović: »A ja sam na komandnom mjestu, radi koordinacije«. Radaković onog popodneva malo govori. Ne traži da se četa postroji. Borci su oko njega i jasno ga čuju, mada gotovo tiho poziva:

- Komunisti i skojevci, za mnom!

Izgledalo je kao da su u 1. ceti svi borci članovi Partije ili SKOJ-a: svi su krenuli za komesarom u silovit napad na bunkere izgrađene uz vijadukt. Ovoga puta obrana nije odolila, zasuta bombama. Komandir čete Vlade Ciganović iz jednog bunkera je izvukao dva prestravljena Talijana; plaču. Svi ostali su poginuli. Plijen je bogat, uglavnom vojnička

⁴²⁹⁾ Živko Vukrananović piše kako su svi vezisti mnogo držali do svojih telefonskih veza. Znali su, kaže, da se, »na relativno kraćim rastojanjima može kabl nadomjestiti nekom drugom žicom, koja je kakav-takav provodnik struje. Kad nam je između osmatračnice komandira baterije i topova ponestalo pedesetak metara kabla, vezisti su pod neprijateljskom vatrom, privukavši se sjevernom dijelu željezničke stanice Raduč, odsjekli toliko bodljikave žice i stavili je među kablove... Imali smo u četi nekoliko pravih majstora, koji su se umijeli snaći baš u svakoj situaciji. Takvi su, uz komesara Jokića, bili i Miloš Dautović, braća Maljkovići iz Pavlovca, Lašo Vujnović, Milan Trešnjic, moj zamjenik Adžić, Miloš Počuća, Damjan Zorić... Dode, na primjer, do tzv. mrtvog prekida - pukne žica, a izolacija čitava. Teško je takav kvar otkloniti. Naši ni jednom nisu zakazali, snađu se. Momci su povazdan učili i vježbali. Braća Maljković su stalno pravili motalice i klemove za poljski kabl, čime su nas oslobodili velikih poteškoća kako ne bi smo morali kabl motati i razmotavati sa ruku preko lakata... « (Pismo Živka Vukmanovića iz Zagreba, 17. 4. 1986, autorska zbirka).

⁴³⁰⁾ AVII, 419, 28-1 !1.

oprema, ali ima i kojekakvih sitnica, svega onoga što rado uzima svaka sirotinja. Komesar bataljona je borcima 1. čete odobrio da uzmu ono što im treba. Bit će zbog toga pozvan na odgovornost kod komesara divizije, kojega će uzaludno uvjeravati da je »plijen podijelio kao nagradu najhrabrijima«. - Komesar brigade je pokušao naći neko prihvatljivo objašnjenje, ali komesar divizije je uporan. Zapiljio se u komesara bataljona:

- Što je tebe zapalo?
- Metak po ruci, da šta bi!

Nato su se komesari nasmijali. Žigić ipak prijeti prstom, mada se pri tome smije:

- Ne postaje se komesar brigade s bombom u ruci!

»Pred mrak 26. decembra svi bunkeri su zauzeti«, javljeno je štabu divizije uz podatak: svi dijelovi 1. bataljona nastavljaju napad na utvrđenu željezničku stanicu.^{431*} Napadi su izvođeni vještije nego prethodne večeri, što se vidi i po rezultatima (zauzeti svi bunkeri oko stanice) i po gubicima: 3 mrtva i 11 ranjenih. Prva je četa »Marka Oreškovića« ostala bez komesara (Branko Damjanović je ranjen), a 2. bez komandira (i Mirko Medić je ispred stanice izvučen ranjen, ali njegove su rane bile smrtonosne). Od trojice poginulih, jedan je bio iz bataljona »Božidar Adžija«, zagrebački komunist, jedan od onih koje je u Zagrebu organizirao Rade Končar preko svog vjenčanog kuma Milana Končara, tramvajac Jozo Ladišić, rodod iz Lešća. Pao je kod Žira - kažu - baš u trenutku kad je deklamirao: »Da je mlika, kolika je Lika, bio bi sir, koliki je Zir«.

Uveče 26. decembra, »po zauzeću objekta kod stanice, naš Minerski vod digao je u vazduh most na rijeci Jadovi, koji je bio željezni sa jakim traverzama«.^{432*} Uveče 26. decembra, kad već pomalo jenjava silovitost u napadima na željezničku stanicu, borbe se razgorijevaju sjeverozapadno od stanice, uz prugu i cestu Raduč - Medak. Od Metka, naime, od jutra 26. decembra nadiru ustaško-domobranske jedinice.

Talijani, začudo, i pored toga što je u Raduču njihova jedinica, dugo puštaju ustaše i domobrane da sami pokušaju odbaciti dijelove 1. brigade s pruge. Komandant divizije »Re« general Raffaele Pelligra, koji je imao dva pješadijska bataljona i dvije mitraljeske čete u Metku, neće ni pokušati da pretpostavljenim objašnjava što su te jedinice ostale u Metku. Smatrao je, šaljući »u prvim časovima 26-og decembra« 2. domobransku lovačku bojnu, da će biti dovoljno ako pretpostavljenima kaže da je tu bojnu poslao »ojačanu djelovima divizije Re«. Lovačka bojna je poslana vlakom, koji su sačekali dijelovi 1. brigade nekoliko kilometara jugoistočnije od Metka, u visini sela Bogunica, gdje pruga prelazi Vedošića potok. Strojovođa vlaka je ranjen, i to smrtno, ali je ipak nekako vratio vlak u Medak, a oko 800 ustaša i domobrana, uz svu paljbu s okolnih položaja, prelaze u oštar napad.

Jedna ustaška kolona se vješto ubacila u zaleđe dijelova »Matije Gupca«. Prva »Gupčeva« četa na koti 706 nije odolila ustaško-domobranskom pritisku, jer je u taj mah napadnuta s leđa od četnika iz Papuče. Opkoljena, četa je pokušala manevrirati prema Papuči, a kad to

nije išlo, krenula je u izravni napad na ustaše. Došlo je do borbe prsa u prsa. U izvještaju o toj borbi spomenut je komandir voda Ivica Blažević iz Smiljana (Stevo Kokotović piše da je bio »izuzetne ljepote i inteligencije«), koji je uletio u grupu ustaša i bacio na njih bombe, ali je pri tome i sam smrtno ranjen. Pokušavajući izvući vodnika Blaževića, poginuo je sedamnaestogodišnji Mićo Lemić Tubonjin, a potom i njegov otac Petar. Tešku situaciju je riješila 3. »Gupčeva« četa, koju je zamjenik komandira Đuro Lemić poveo u napad na ustaše. Ustaše su se tada povukle s kote 706. Odvele su dvojicu zarobljenih boraca - Danu Brujića Ježina iz Klenovca i Niku Vuksana iz perušićkog sela Sveti Marko. U Gospiću su obojica strijeljana poslije strašnog mučenja.

Kad su čete »Matije Gupca«, poslije obračuna na koti 706, odbacile ustaše prema Metku.⁴³³ v. d. komandanta 4. bataljona Mane Pražić je s komandantom 2. bataljona Ilijom Palijom sve snage poveo protiv četnika u rajonu Papuče. Tako će trećeg dana borbe, 27. decembra, 1. brigada imati protiv sebe Talijane, ustaše i četnike. U borbu je uključena i talijanska avijacija. Jedan od aviona je oboren između Raduča i Lovinca. Tokom dana pješadija je dobila pojačanje u tenkovima i u oklopnom vlaku. Dva talijanska tenka je pogodio i uništio protukolskim topom komandir odjeljenja Viktor Ostojić, jedan od najboljih topdžija u diviziji. Oklopni vlak, zaustavljen tamo gdje je pruga bila razorena, zasut vatrom s obje strane, brzo se vratio u Medak. General Roatta će zamjeriti i svojoj diviziji »Re« i četnicima da su ustašama pružili malu pomoć.

Trećeg dana borbe 1. brigada je imala 6 mrtvih i 16 ranjenih.

Borbe su, različitom dinamikom, vođene i četvrtog dana, 28. decembra, a potom su u štabu divizije ocijenili da je zadatak - uglavnom - izvršen i da brigade mogu postupno da se izvlače, kako bi izbjegle suviše žrtve u izlišnim sudarima protiv sve brojnijih snaga okupatora i ustaško-četničkih jedinica, koje su se nagomilavale od Gospića i Metka prema Raduču i Lovincu. Štab divizije je tada, 29. decembra, 1. brigadi naredio da »rasporedi jedan bataljon u Kruškovac, jedan bataljon u selo Parčići, a dva bataljona u Ploču i Mogorić, sa zadatkom da bataljon u Kruškovcu zadržava neprijateljske snage i da se pred neprijateljem povlači prema Raduču, te da se u Miletić Gaju ili Svetom Roku poveže sa snagama 2. brigade... Bataljon koji se nalazi u selu Parčići, davače patrole prema pruzi odnosno željezničkoj stanici Raduč... «

Prije nego što su jedinice počele napuštati dotadašnje položaje, 29. decembra, »od neprestane artiljerijske vatre iz Metka i velikih bacača iz Raduča« 2 borca 1. brigade su poginula, a 8 ih je ranjeno.

U 8 sati 30. decembra neprijatelj je počeo nastupati iz Metka u tri kolone, koje će biti napadnute samo mjestimično, s bokova. Šesta divizija više nije imala snage da se održi na ugroženim položajima. Borci su bili promrzli, šesti dan bez krova nad glavom, neredovno hranjeni i slabo odjeveni. Vrijeme je bilo krajnje nepogodno, uglavnom vedro s vrlo niskim temperaturama. Brigade Šeste divizije su se povukle prema Bruvnu i Udbini, a Talijani se s ustašama i četnicima, uz gubitke od 30

⁴³³⁾ General Pelligra će to povlačenje shvatiti kao kukavičluk, jer je, po njegovom, »protivnikov otpor bio relativno slab«, što procjenjuje po tome što je 2. lovačka bojna »u krajnjoj liniji imala male gubitke«. (Zb. NOR, V/11, 366).

mrtvih i još više ranjenih, probijaju preko Raduča u Lovinac i Ričice, gdje će se spojiti s dijelovima divizije »Sassari«, koja je nastupala s četnicima od Gračaca.

Povukavši se s pruge, bataljoni 1. brigade su razmješteni u Mogoriću, Vrepcu, Pavlovcu, Buljimizama i Zavalju. Štab divizije je obavijestio komandanta korpusa da jedinicama mora »dati nekoliko dana odmora, ne toliko zbog umorenosti, nego zbog uređivanja obuče, jer su borci zbog rđavog vremena obosili«.

U borbama od 25. do 30. decembra 1. brigada je imala 17 poginulih⁴³⁴⁾ i 45 ranjenih.⁴³⁵⁾ Nema podataka o nestalim, mada se znade da su ustaše zarobile dvojicu »Gupčevih« boraca.

Među 45 ranjenih bilo je vrlo mnogo rukovodilaca. Zamjenik komesara 5. mitraljeskog bataljona Antun Borić je ušao u okršaj protiv ustaša sa svojim starim drugovima iz »Božidara Adžije«. Ranjen je kad je Joso Ladišić poginuo. A bili su prijeratni drugovi, i po ljudskim sklonostima i po partijskoj pripadnosti slični - Ladišić i Antun Borić, prvi Hrvat koji je 1941. došao poslije Stipe Ugarkovića u ustaničke Škare. Plećat, a skladan, malo viši u dojmu ljudi nego što je stvarno bio visok, u očima plav, a tamne masti i kose, zapamćen je u Škarama početkom jula 1941: stoji kraj zaravanka na kojem gospićki preparandisti (tek završili III razred) Božo i Milan Pavičić s grupom seoskih momaka naganjaju loptu krpenjaču. Odjednom bez srđžbe, ali s mnogo nipodaštavanja podvikne:

- Tako vi, omladino! Vama je do nogometa, a tko da vas brani od ustaša?

Bio je već iskusan komunist kad je došao u Škare. Sposoban da nađe puta do ljudskih srca i da se ljudima svidi, partijan i beskompromisno principijelan, imao je kod drugova i autoritet i odanost. Volio je život strastveno i neglumljeno. Za snašama je gledao kao za omamom, meraklijski je rakiju pijuckao, znao je kartati i bekrijati, a ipak Anton Borić je kroz život išao, živeći ga temeljito, bez poroka, ako su poroci nešto što smanjuje čovjeka.⁴³⁶⁾

434) Poginuli su ili, od rana umrli: Milan Mandić, (uoči ove borbe izabran za člana lapačkog Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora), zamjenik komandira Branko Pilipović, vodnik Ivica Blažević, čuveni kosinjski junak Bude Basta (o kojem nam je Srđan Brujić govorio kao o »momku uznosita hoda i nježna srca«, a sjećao se i kako je »umirući na rukama jednog druga pokušao pjevati«, delegat voda Đoko Zorić, komandir čete Mirko Medić, Đuro Mandić, Petar i Mićo Lemić, David Damjanović Dako, Ilija Rašuo, Joso Ladišić, Svetko Pilipović, Petar Čopić, Pajo Dubajić, Dragan Jovanić, Dane Brujić, Dane (ili Niko) Vuksan, Dušan Obradović, Petar Bože Čopića Pećir, Pajo Dubajić i vodnik Nikola Vujnović Kardum (on zapravo, gine od metka »litalice« na pruzi početkom januara).

435) AVII, 418, 9/1-9.

436) Osim Borića, ranjeni su iz 1. bataljona obavještajni oficir Arsenije Puača, štapski oficir Mile Stakić, komesar 1. čete Branko Damjanović, vodnici Božo Pilja i Đuro Novaković, desetari Lazar Zorić, Dušan Dubajić, Marko Pilja, Dušan Radenović, Ilija Bujić, Dušan Obradović, Mirko Grbić, borci: Đuro Damjanović, Stevo Stoislavljević, Dragan Šijan Brovinger, Mićo Radenović, Nikola Trtica, Jovo Perić, Milan Damjanović, Dušan Maričić, Pero Đuričić, Petar Radenović, Mane Drobac, Nikola Pavković, Nikola Rogunović, Marko Vojnović i Jovo Zavišić. Drugi bataljon: v. d. komandira Nikola Njegovan. Treći bataljon: komandir čete Milan Končar, kurir Mile Kolak Boja Četvrti bataljon: komandir čete Dane Cvijanović, vodnici Stipe Hećimović i Simo Stakić, desetar Vinko Radošević, borci: Josip Jurišić, Milan Munjas, Mane Uzelac Vernaca, Rajko Bašić, Mile Javorina, Dragan Repac, Đuro Glumičić, Đorđe Petretin, Marko Hećimović Majin (AVII, 418, 9/1-9).